

АУДИТТИН ЭЛ АРАЛЫК СТАНДАРТЫ 620

АУДИТОРДУН ЭКСПЕРТИНИН ИШИН ПАЙДАЛАНУУ

(2009-жылдын 15-декабрында же ушул күндөн кийин башталуучу мезгилдер үчүн финансылык отчеттуулуктун аудитине карата күчүнө кирет)

МАЗМУНУ

	Пункт
Киришүү	
Ушул стандартты колдонуу чөйрөсү	1–2
Аудитордук пикир үчүн аудитордун жоопкерчилиги	3
Күчүнө кирүү күнү	4
Максаттар	5
Аныктамалар	6
Талаптар	
Аудитордун эксперттин тартуунун зарылчылыгын аныктоо	7
Аудитордук жол-жоболордун мүнөзү, мөөнөттөрү жана көлөмү.....	8
Аудитордун эксперттинин компетенттүүлүгү, мүмкүнчүлүктөрү жана объективдүүлүгү.....	9
Аудитордун эксперттинин билими жана тажрыйбасы жаатында түшүнүк алуу.....	10
Аудитордун эксперти менен макулдашуу	11
Аудитордун эксперттинин ишинин шайкештигине баа берүү	12–13
Аудитордук корутундуда аудитордун экспертине шилтеме.....	14–15
Пайдалануу боюнча колдонмо жана башка түшүндүрмө материалдар	
«Аудитордун эксперти» түшүнүгүнүн аныктамасы	A1–A3
Аудитордун эксперттин ишке тартуунун зарылчылыгын аныктоо.....	A4–A9
Аудитордук жол-жоболордун мүнөзү, мөөнөттөрү жана көлөм	A10–A13
Аудитордун эксперттинин компетенттүүлүгү, мүмкүнчүлүктөрү жана объективдүүлүгү.....	A14–A20
Аудитордун эксперттинин билими жана тажрыйбасы жаатында түшүнүк алуу	A21–A22
Аудитордун эксперти менен макулдашуу	A23–A31

Аудитордун эксперттинин ишинин шайкештигине баа берүү А32–А40

Аудитордук корутундуда аудитордун экспертине шилтеме А41–А42

Тиркеме: Аудитор менен аудитордун тышкы эксперттинин ортосундагы
макулдашууга киргизилүүчү маселелер.

Аудиттин эл аралык стандарты (АЭС) 620 «Аудитордун эксперттинин ишин пайдаланууну» АЭС 200 «Көз карандысыз аудитордун негизги максаттары жана Аудиттин эл аралык стандарттарына ылайык аудит жүргүзүү» менен бирге кароо керек.

Киришүү

Ушул стандартты колдонуу чөйрөсү

1. Аудиттин ушул эл аралык стандарты аудитордун бухгалтердик эсептен же аудиттен айырмаланган кайсы бир тармактагы билими жана тажрыйбасы бар жеке жактын же уюмдун ишин бул иш аудиторго талаптагыдай жетиштүү аудитордук далилдерди алуусуна көмөк көрсөтүү үчүн пайдалануу менен байланышкан милдеттерин белгилейт.
2. Бул стандарт төмөнкүлөрдү карабайт:
 - (a) аудитордук топтун курамына бухгалтердик эсептин же аудиттин атайын тармагында билими жана тажрыйбасы бар кызматкер кирген кырдаалдарды, же аудитордук топ ушундай квалификациясы бар жеке жак же уюм менен кеңешкен кырдаалдарды, аталган кырдаалдар АЭС 220де¹ каралат; же
 - (b) аудитордун бухгалтердик эсептен же аудиттен айырмаланган кайсы бир тармактагы билими жана тажрыйбасы бар жеке жактын же уюмдун ишин алардын ушул тармактагы иши уюмга финансылык отчет даярдоого көмөк көрсөтүү үчүн пайдаланылган учурда (жетекчиликтин эксперти катары) пайдаланууну; аталган кырдаалдар АЭС 500де² каралат.

Аудитордук пикир үчүн аудитордун жоопкерчилиги

3. Аудитор билдирилген аудитордук пикири үчүн жеке өзү жоопкерчилик тартат, ошол эле учурда, аудитор аудитордун эксперттинин ишин пайдалангандыгынын натыйжасында анын жоопкерчилиги азайбайт. Бирок, эгерде ушул стандарттын талаптарына ылайык аудитордун эксперттинин ишин пайдаланган аудитор бул эксперттин иши аудитордун алдында турган максаттарга жооп берет деп чечсе, анда аудитор бул эксперттин ишинин эксперттин билим тармагына тиешелүү жыйынтыктарын же тыянактарын талаптагыдай аудитордук далил катары кабылдай алат.

Күчүнө кирүү күнү

4. Бул стандарт 2009-жылдын 15-декабрында же ушул күндөн кийин башталган мезгилдер үчүн финансылык отчеттуулуктун аудитине карата күчүнө кирет.

Максаттар

¹ АЭС 220 «Финансылык отчеттуулуктун аудитин жүргүзүүдө сапатты контролдоо», А11, А21–А23-пункттар.

² АЭС 500 «Аудитордук далилдер», А35–А49-пункттар.

5. Аудитордун максаты төмөнкүлөрдө турат:
- (a) аудитордун экспертинин ишин пайдалануунун зарылчылыгын аныктоодо;
 - (b) аудитордун экспертинин ишин пайдаланууда ал иштин аудитордун максаттарына ылайыктуулугун аныктоодо.

Аныктамалар

6. Аудиттин эл аралык стандарттарынын максаттары үчүн төмөнкү терминдер төмөндө келтирилген маанилерге ээ:
- (a) аудитордун эксперти – бухгалтердик эсептен же аудиттен айырмаланган белгилүү бир тармактагы билимдерге жана тажрыйбага ээ болгон, ушул тармактагы иши аудиторго жетишерлик талаптагыдай аудитордук далилдерди алууга жардам берген жеке жак же уюм. Аудитордун эксперти ички эксперт (өнөктөштөрдүн³ же аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун кызматкерлеринин, убактылуу кызматкерлердин арасынан) же болбосо тышкы эксперт (А1–А3-пункттарды караңыз) боло алат;
 - (b) квалификация – белгилүү бир тармактагы жөндөмдөр, билимдер жана иш тажрыйбасы;
 - (c) жетекчиликтин эксперти – Бухгалтердик эсептен же аудиттен айырмаланган белгилүү бир тармакта билими жана тажрыйбасы бар, бул тармактагы ишинин тажрыйбасы финансылык отчеттуулукту даярдоодо ишкана тарабынан пайдаланылып жаткан жеке жак же уюм.

Талаптар

Аудитордун эксперттин ишке тартуунун зарылчылыгын аныктоо

7. Эгерде талаптагыдай жетиштүү аудитордук далилдерди алуу үчүн бухгалтердик эсептен же аудиттен айырмаланган тармактын квалификациясы зарыл болсо, аудитор тартылган эксперттин ишин пайдалануу керек экендигин аныктап чыгууга тийиш (А4–А9-пунктту караңыз).

Аудитордук жол-жоболордун мүнөзү, мөөнөттөрү жана көлөмү

8. Ушул стандарттын 9–13-пункттарынын талаптарына ылайык аткарылуучу аудитордук жол-жоболордун мүнөзү, мөөнөттөрү жана көлөмү жагдайларга

³ «Өнөктөш» жана «аудитордук уюм» деген терминдердин алдында тиешелүү учурларда мамлекеттик сектордо колдонулуучу ушул терминдердин эквиваленттерин түшүнүү керек.

жараша айырмаланып турат. Бул жол-жоболордун мүнөзүн, мөөнөттөрүн жана көлөмүн аныктоодо аудитор бир катар маселелерди, анын ичинде төмөнкүлөрдү карап чыгууга тийиш (A10-пунктту караңыз):

- (a) бул эксперттин ишине байланыштуу маселенин мүнөзүн;
- (b) бул эксперттин иши байланышкан маселеге тиешелүү олуттуу бурмалоолордун тобокелдиктерин;
- (c) аудиттин контекстинде мындай эксперттин ишинин маанилүүлүгүн;
- (d) бул эксперт мурда аткарган иш менен аудитордун тааныштыгын жана аудитордун ушул эксперт менен иштөө тажрыйбасы бар экенин;
- (e) аудитордук уюмда кабыл алынган саясаттын жана сапатты контролдоо боюнча жол-жоболордун талаптарынын бул экспертке жайылтыла тургандыгын (A11–A13-пункттарды караңыз).

Аудитордун эксперттинин компетентүүлүгү, мүмкүнчүлүктөрү жана объективдүүлүгү

9. Аудитордун эксперти аудитордун максаттары үчүн зарыл болгон компетентүүлүккө, мүмкүнчүлүктөргө жана объективдүүлүккө ээ экендигине аудитор баа берүүгө тийиш. Аудитордун тышкы эксперти тартылган учурда объективдүүлүккө баа берүү өзүнө мүмкүн болуучу кызыкдарлыкты жана эксперттин объективдүүлүгү үчүн коркунуч түзүүсү мүмкүн болгон мамилелердин мүнөзүн аныктоочу суроо-талаптын багытын камтууга тийиш (A14-A20-пункттарды караңыз).

Аудитордун эксперттинин билими жана тажрыйбасы жаатында түшүнүк алуу

10. Аудитор аудитордун эксперттинин билими жана тажрыйбасы жаатында жетиштүү түшүнүк алууга жана ал аудиторго төмөнкүлөрдү ишке ашырууга мүмкүндүк берүүгө тийиш (A21– A22-пункттарды караңыз):
 - (a) аудитордун максаттарына ылайык бул эксперттин ишинин мүнөзүн, көлөмүн жана максаттарын аныктоого;
 - (b) аткарылган иштердин аудитордун максаттарына шайкеш келүүсүнө баа берүүгө

Аудитордун эксперти менен макулдашуу

11. Аудитор төмөнкү маселелерди аудитордун эксперти менен макулдашууга, зарылдык болгондо жазуу жүзүндө макулдашууга тийиш (A23-A26-пункттарды караңыз):

- (a) бул эксперттин ишинин мүнөзүн, көлөмүн жана максаттарын (A27-пунктту караңыз);
- (b) аудитордун жана ушул эксперттин тиешелүү функциялары менен милдеттерин (A28–A29-пунктту караңыз);
- (c) аудитор менен эксперттин ортосундагы маалыматтык өз ара аракеттешүүнүн мүнөзүн, мөөнөттөрүн жана көлөмүн, анын ичинде ушул эксперт тарабынан бериле турган бардык отчеттордун форматын (A30-пунктту караңыз);
- (d) аудитордун эксперттинин купуялык талаптарын сактоо зарылчылыгын (A31-пунктту караңыз).

Аудитордун эксперттинин ишинин шайкештигине баа берүү

- 12. Аудитор аудитордун эксперттинин ишинин шайкештигине, анын ичинде төмөнкүлөргө баа берүүгө тийиш (A32-пунктту караңыз):
 - (a) мындай эксперттин ишинин жыйынтыктары жана тыянактары жөндүүлүгүнө жана негиздүүлүгүнө, ошондой эле алардын башка аудитордук далилдерге карата карама-каршы келбестигине (A33–A34-пункттарды караңыз);
 - (b) эгерде мындай эксперттин ишинде олуттуу божомолдор жана методдор пайдаланылса, анда бул божомолдор менен методдордун ушундай жагдайларда колдонулушуна жана негиздүүлүгүнө баа берүүгө (A35–A37-пункттарды караңыз);
 - (c) эгерде мындай эксперттин ишинде ушул эксперттин иши үчүн маанилүү болгон баштапкы маалыматтар пайдаланылса, анда ушул баштапкы маалыматтардын жөндүүлүгүнө, толук болушуна жана тактыгына баа берүүгө (A38–A39-пункттарды караңыз).
- 13. Эгерде аудитор аудитордун эксперттинин иши аудитордун максаттарына шайкеш келбейт деген тыянакка келсе, аудитор төмөнкүлөргө милдеттүү (A40-пунктту караңыз):
 - (a) ушул эксперт менен ал аткарууга тийиш болгон кошумча иштин мүнөзү менен көлөмүн макулдашууга; же
 - (b) ушундай жагдайларда зарыл кошумча аудитордук жол-жоболорду аткарууга.

Аудитордун эксперттин аудитордук корутундуда көрсөтүү

- 14. Аудитордун модификацияланбаган пикирин камтыган аудитордук корутундуда, мындай шилтемени киргизүү мыйзамда же ченемдик актыда каралган учурларды кошпогондо, эксперттин ишине шилтемелер жасалбоого тийиш. Эгерде мындай шилтемени киргизүү мыйзамда же

ченемдик актыда каралган болсо, аудитор өзүнүн аудитордук корутундусунда бул көрсөтмө аудитордун пикири үчүн болгон аудитордун жоопкерчилигин чектебей тургандыгын көрсөтүүгө тийиш (А41-пунктту караңыз).

15. Эгерде аудитор өзүнүн аудитордук корутундусунда аудитордун экспертинин ишине шилтеме жасаса, анткени бул көрсөтмө аудитордун пикиринин модификациясын түшүнүү үчүн маанилүү болсо, аудитор өзүнүн аудитордук корутундусунда бул көрсөтмө аудитордун пикири үчүн аудитордун жоопкерчилигин чектебей тургандыгын көрсөтүүгө тийиш (А42-пунктту караңыз).

Пайдалануу боюнча колдонмо жана башка түшүндүрмө материалдар

«Аудитордун эксперти» түшүнүгүнүн аныктамасы (б(а)-пунктту караңыз)

- A1. Бухгалтердик эсептен же аудиттен айырмаланган белгилүү бир тармактагы квалификация өзүнө төмөнкүлөр сыяктуу маселелер боюнча билимдерди жана тажрыйбаны камтый алат:

- татаал финансылык инструменттерди, жер участкагорун жана имараттарды, техника менен жабдууларды, зер буюмдарды, көркөм өнөр чыгармаларын, антиквариатты, материалдык эмес активдерди, бизнести бириктирүүнүн натыйжасында сатып алынган активдерди жана кабыл алынган милдеттенмелерди, ошондой эле наркы түшүп кете турган активдерди баалоо;
- камсыздандыруу келишимдери жана кызматкерлерге сыйакы төлөп берүү программалары менен байланышкан милдеттенмелерди актуардуу баалоо;
- мунай жана газ запастарын баалоо;
- курчап турган чөйрө менен байланышкан милдеттенмелерди баалоо жана участкагорду калыбына келтирүүгө болгон чыгымдар;
- келишимдердин, мыйзамдардын жана ченемдик актылардын жоболорун чечмелөө;
- салык мыйзамдарын сактоонун татаал жана типтүү эмес маселелерин талдоого алуу;

- A2. Көп учурларда бухгалтердик эсеп же аудит тармагындагы билимдер жана тажрыйба менен кайсы бир башка тармактагы билимдердин жана тажрыйбанын ортосундагы айырмачылыктарды табуу, ал тургай эгерде бухгалтердик эсептин же аудиттин атайын тармагы жөнүндө кеп жүрүп жатса да, татаал эмес. Мисалы, кийинкиге калтырылган пайда салыгын

эсептөө методу тармагындагы билимге жана тажрыйбага ээ болгон адисти салык мыйзамдарынын тармагындагы адистен жеңил эле айырмаласа болот. Ушул стандарттын максаттары үчүн биринчиси эксперт деп эсептелбейт, анткени анын адистешкен тармагы бухгалтердик эсеп чөйрөсүндөгү квалификацияны билдирет. Кийинкиси ушул стандарттын максаттары үчүн эксперт болуп эсептелинет, себеби анын адистешкен тармагы укук жаатындагы квалификацияны талап кылат. Мындай так аныктоону башка тармактарда да, мисалы, финансылык инструменттерди баалоо максатында финансылык инструменттерди эсептөө методдору жаатындагы билимдер жана тажрыйба менен комплекстик моделдөө чөйрөсүндөгү билимдердин жана тажрыйбанын ортосунда жүргүзсө болот. Ошентсе да бир катар учурларда, атап айтканда, эгерде кеп бухгалтердик эсеп же аудит чөйрөсүндөгү билимдер менен тажрыйбанын жаңы тармагы жөнүндө болуп жатса, бухгалтердик эсеп же аудиттин атайын тармактары менен башка тармактагы билимдерди жана тажрыйбаны так аныктоо кесиптик ой жүгүртүүнүн предмети болуп саналат. Бухгалтерлер менен аудиторлорду кесиптик жактан даярдоого жана алардын компетенттүүлүгүнө карата белгилүү бир талаптарды камтыган колдонуудагы кесиптик эрежелер жана стандарттар аудиторго ушундай ой жүгүртүүнү калыптандырууга жардам бере алат⁴.

- A3. Ушул стандарттын талаптарына аудитордун эксперти же жеке адам, же болбосо уюм болушу мүмкүн экендиги тууралуу факт таасир эте тургандыгы жөнүндө маселени кароодо ой-пикирди пайдалануу зарыл. Мисалы, аудитордун экспертинин компетенттүүлүгүн, мүмкүнчүлүктөрүн жана объективдүүлүгүн баалоодо мурда аудитор тарткан, бирок аудитордо белгилүү бир тапшырманы аткаруу үчүн бул уюм тарабынан дайындалган ал конкреттүү эксперт менен ушул кезге чейин иштөө тажрыйбасы болбогон уюм эксперт болуп калышы мүмкүн. Же тескерисинче, аудитор ошол эксперт кызматкери болуп калган уюм менен эмес, конкреттүү эксперттин – жеке адамдын иши менен тааныш болушу мүмкүн. Кандай болгон күндө да, аудитордун баасы жеке адамдын жеке сапаттарын, ошондой эле уюмдун башкаруучулук мүнөздөмөлөрүн (мисалы, уюм тарабынан киргизилген сапатты контролдоо системасын) эске алат.

Аудитордун эксперти тартуу зарылчылыгын аныктоо (7-пункту караңыз)

- A4. Аудитордун эксперти тартуу аудиторго төмөнкүдөй бир же бир нече милдеттерди аткарууда көмөк көрсөтүү үчүн талап кылынышы мүмкүн:
- аудитор ишкананын жана анын чөйрөсүнүн иши, анын ичинде ички контролдоо системасы тууралуу түшүнүк алуу;

⁴ Мисалы, Билим берүүнүн эл аралык стандарты 8 «Аудит боюнча адистердин компетенттүүлүгүнө карата талаптар» пайдалуу болуп калышы мүмкүн.

- олуттуу бурмалануу тобокелдиктерин аныктоо жана баалоо;
- финансылык отчеттуулуктун деңгээлинде бааланган тобокелдиктерге жооп иретинде жалпы жол-жоболорду аныктоо жана жүргүзүү;
- өбөлгөлөрдүн деңгээлинде бааланган тобокелдиктерге жооп иретинде мындан аркы аудитордук жол-жоболорду, анын ичинде контролдоо каражаттарынын тесттерин жана маани-маңызы боюнча текшерүү жол-жоболорун иштеп чыгуу жана аткаруу;
- финансылык отчеттуулук тууралуу пикирди түзүүдө алынган аудитордук далилдердин жетиштүүлүгүнө жана талаптагыдай мүнөзүнө баа берүү.

A5. Эгерде финансылык отчеттуулукту даярдоо үчүн жетекчиликке бухгалтердик эсептен айырмаланган белгилүү бир тармактагы квалификация талап кылынса, мисалы, бул финансылык отчеттуулукту даярдоодо айрым бир кыйынчылыктарды көрсөтүшү мүмкүн экендигине байланыштуу болсо, же жетекчиликте бул тармак боюнча билими жок болсо, олуттуу бурмалануу тобокелдиктери өсүшү мүмкүн. Эгерде финансылык отчеттуулукту даярдоодо жетекчиликтин зарыл билими жана тажрыйбасы жок болсо, анда бул тобокелдиктерди азайтуу үчүн жетекчиликтин эксперти тартылышы мүмкүн. Колдонулуучу контролдоо каражаттары, буга кошуп жетекчиликтин экспертинин ишине контролдук жасоо каражаттары болгон учурда да олуттуу бурмалануу тобокелдиктери азаюусу мүмкүн.

A6. Эгерде финансылык отчеттуулукту даярдоодо бухгалтердик эсептен айырмаланган кайсы бир тармактагы квалификация талап кылынса, бухгалтердик эсеп жана аудит тармагында иштөө жөндөмдөрү бар аудитордун ушул финансылык отчеттуулуктун аудитин жүргүзүү үчүн зарыл билими жана тажрыйбасы жок болушу мүмкүн. Тапшырманын жетекчиси аудитордук топ жана аудитордук топтун курамына кирбеген аудитордун ар кандай эксперттери жыйындысында аудитордук тапшырманы аткаруу үчүн зарыл компетенцияга жана мүмкүнчүлүктөргө ээ экендигине ынанууга тийиш⁵. Мындан тышкары, аудитор аудитти аткаруу үчүн зарыл болгон ресурстардын мүнөзүн, мөөнөттөрүн жана көлөмүн аныктоого тийиш⁶. Аудитордун эксперттин ишке тартуунун максатка ылайыктуулугу тууралуу маселени аудитордун чечүүсү, ал эми аны качан жана кандай даражада тартуу керектиги тууралуу маселе оң чечилүүсү аудитордун бул талаптарды аткаруусуна жардам берет. Аудит өткөрүү процессинде же жагдайлар өзгөрүп кеткенде аудитордон аудитордун экспертинин ишин пайдалануу

⁵ АЭС 220, пункт 14.

⁶ АЭС 300 «Финансылык отчеттуулуктун аудитин пландоо», 8(е)-пункт.

тууралуу мурда кабыл алынган чечимдерди кайра карап чыгуу талап кылынуусу мүмкүн.

А7. Бухгалтердик эсептен жана аудиттен айырмаланган тиешелүү тармакта адис болуп саналбаган аудитор буга карабастан аудитордун эксперттин тартпастан аудитти аткаруу үчүн жетиштүү деңгээлде мындай тармак боюнча түшүнүк алса болот. Мындай түшүнүк, мисалы, төмөнкүдөй учурларда алынышы мүмкүн:

- ишканалардын финансылык отчеттуулугун даярдоодо тиешелүү билимди жана тажрыйбаны талап кылган ишканалардын аудитин жүргүзүү тажрыйбасы болгондо;
- конкреттүү тармакты үйрөнгөндө же кесиптик жактан өнүккөндө. Бул өзүнө кесиптик даярдыктан өтүү курстарында окууну же аудитордун ушул тармактагы маселелерди чечүү жөндөмдүүлүгүн арттыруу максатында тиешелүү тармактар боюнча билими жана тажрыйбасы бар адамдар менен маселелерди талкуулоону камтуусу мүмкүн. Мындай талкуу эксперт конкреттүү маселе боюнча негиздүү сунуштамаларды берүүсүнө мүмкүнчүлүк түзүү үчүн ага бардык зарыл маалыматтар берилген учурда тапшырманы аткарууда аныкталган конкреттүү жагдайларга карата аудитордун эксперттин консультациясынан айырмаланып турат;⁷
- ушуга окшош тапшырмаларды аткаруу тажрыйбасы бар аудиторлор менен маселелер талкууланганда.

А8. Бирок, башка учурларда, аудитор талаптагыдай жетиштүү аудитордук далилдерди алууда көмөк көрсөтүү үчүн аудитордун эксперттин тартууну зарыл деп эсептей алат жана артыкчылык бере алат. Аудитордун эксперттин тартуу жөнүндө чечим кабыл алууда каралып жаткан факторлор өзүнө төмөнкүлөрдү камтышы мүмкүн:

- жетекчилик финансылык отчеттуулукту даярдоо үчүн жетекчиликтин эксперттин тарткандыгы же жоктугу тууралуу маселени (А9-пунктту караңыз);
- бул маселенин мүнөзүн жана олуттуулугун, ошондой эле анын татаалдыгын;
- ушул маселелер менен байланышкан олуттуу бурмалоо тобокелдиктерин;
- аныкталган тобокелдиктерге жооп иретинде жүргүзүлгөн жол-жоболордун күтүлгөн мүнөзүн, анын ичинде аудитордун бул маселелер боюнча эксперттердин иштери менен тааныштыгын жана

⁷ АЭС 220, А21-пункт.

аудитордун ушундай маселелер боюнча тажрыйбасынын бар экендигин, ошондой эле аудитордук далилдердин альтернативдүү булактарынын жеткиликтүүлүгүн.

А9. Эгерде жетекчилик финансылык отчет даярдоо үчүн жетекчиликтин эксперттин тартса, аудитордун эксперттин тартуунун зарылдыгы тууралуу аудитордун чечими төмөнкүдөй факторлорго жараша болот:

- жетекчиликтин эксперттин ишинин мүнөзүнө, көлөмүнө жана максаттарына;
- жетекчиликтин эксперти ишкананын кызматкери же тиешелүү кызмат көрсөтүү үчүн тартылган тарап экендиги тууралуу фактыга;
- жетекчиликтин эксперттин ишине жетекчилик контролдук жүргүзө ала турган же анын ишине таасир эте ала турган даражага;
- жетекчиликтин эксперттин компетенттүүлүгүнө жана мүмкүнчүлүктөрүнө;
- жетекчиликтин эксперттин ишине иштерди аткаруунун техникалык стандарттары же башка кесиптик же тармактык талаптар жайылтыларына;
- Ишканада колдонулуучу жетекчиликтин эксперттин ишине контролдуктун кайсы болбосун каражаттарына.

АЭС 500⁸ жетекчиликтин эксперттеринин компетенттүүлүгүнүн, мүмкүнчүлүктөрүнүн жана объективдүүлүгүнүн аудитордук далилдердин ишенимдүүлүгүнө болгон таасирине карата талаптарды жана көрсөтмөлөрдү камтыйт.

Аудитордук жол-жоболордун мүнөзү, мөөнөттөрү жана көлөмү (8-пунктту караңыз)

А10. Ушул стандарттын 9–13-пункттарынын талаптарына ылайык аткарылуучу аудитордук жол-жоболордун мүнөзү, мөөнөттөрү жана көлөмү жагдайларга жараша айырмаланып турат. Мисалы, төмөнкүдөй факторлор башка жагдайларда талап кылынганга караганда башка же андан кеңейтилген жол-жоболорду аткаруунун зарылчылыгын көрсөтө алат:

- аудитордун эксперттин иши субъективдүү жана татаал ой жүгүртүүлөрдү колдонууну талап кылган олуттуу маселеге кирет;

⁸ АЭС 500, 8-пункт.

- аудитор мурда аудитордун бул экспертинин ишин пайдаланган эмес жана бул эксперттин компетенттүүлүгү, мүмкүнчүлүктөрү жана объективдүүлүгү тууралуу алдын алган маалыматы жок;
- аудитордун эксперти аудиттин ажырагыс бөлүгү болуп саналган жол-жоболорду аткарат, бирок конкреттүү маселе боюнча консультациялар үчүн тартылбайт;
- эксперт аудитордун тышкы эксперти болуп саналат жана ушунун натыйжасында уюмда кабыл алынган сапатты контролдоо саясатынын жана жол-жобосунун талаптары ага жайылтылбайт.

Аудитордук уюмда сапатты контролдоо саясаты жана жол-жоболору (8(е)-пункту караңыз)

A11. Аудитордун ички эксперти аудитордун уюмунун өнөктөшү же кызматкери, анын ичинде убактылуу кызматкери болушу мүмкүн, андыктан СКЭС 1дин⁹ же мындан кем эмес катуу талаптары бар улуттук мыйзамдарга¹⁰ ылайык ушул уюмда кабыл алынган сапатты контролдоо саясатынын жана жол-жобонун талаптары ага да жайылтылат. Башка жагынан алганда, аудитордун ички эксперти аудитордук уюм менен бирге сапатты контролдоочу жалпы саясаты жана жол-жобосу болушу мүмкүн болгон тармакка кирүүчү уюмдун өнөктөшү же кызматкери, анын ичинде убактылуу кызматкери да боло алат.

A12. Аудитордун тышкы эксперти аудитордук топтун мүчөсү болуп саналбайт жана СКЭС 1ге¹¹ ылайык, ага сапатты контролдоо саясатынын жана жол-жобосунун талаптары жайылтылбайт. Ошентсе да, айрым юрисдикцияларда мыйзам же ченемдик акт менен талап коюлушу мүмкүн жана ага ылайык аудитордун тышкы эксперти аудитордук топтун мүчөсү катары каралууга тийиш, натыйжада ага тиешелүү этикалык талаптар, анын ичинде көз карандысыздыктын талаптары жана башка, ушул мыйзам же ченемдик акт менен белгиленген кесиптик талаптар да жайылтылат.

A13. Ишкана тарабынан же башка адамдар тарабынан берилген маалымат башкача мамилени талап кылган учурларды кошпогондо, аудитордук топтор аудитордук уюмдун сапатты контролдоо системасына таянууга укуктуу¹². Аудитордук топтор сапатты контролдоо системасына таяна ала турган даража жагдайларга жараша болот жана төмөнкүлөр сыяктуу маселелерге

⁹ СКЭС 1 «Финансылык отчеттуулуктун аудитин жана обзордук текшерүүлөрдү жүргүзүүчү, ошондой эле ишенимди камсыз кылуучу башка тапшырмаларды жана коштоочу кызмат көрсөтүүлөр боюнча тапшырмаларды аткаруучу аудитордук уюмдардагы сапатты контролдоо», 12 (f)-пункт

¹⁰ АЭС 220, 2-пункт.

¹¹ СКЭС 1, 12(f)-пункт.

¹² АЭС 220, 4-пункт.

карата аудитордук жол-жоболордун мүнөзүнө, мөөнөттөрүнө жана көлөмүнө таасир этиши мүмкүн:

- персоналды тандоо жана окутуу программалары менен камсыз кылынуучу компетенттүүлүк жана мүмкүнчүлүктөр;
- объективдүүлүк. Аудитордун ички эксперттерине тиешелүү этикалык талаптар, анын ичинде көз карандысыздык талаптары жайылтылат;
- аудитордун экспертинин ишинин шайкештигине карата аудитордун баасы. Мисалы, аудитордук уюмду окутуу программалары аудитордун ички эксперттерине алардын билиминин жана тажрыйбасынын аудиттин процесси менен болгон өз ара байланышы боюнча тиешелүү түшүнүктү бере алат. Уюмдун мындай окуусуна жана аудитордун ички эксперттеринин иштеринин көлөмүн белгилөөчү нускамалар сыяктуу башка процесстерине таянуу мүмкүнчүлүгү аудитордун экспертинин ишинин шайкештигин баалоо үчүн аткаруучу жол-жоболордун мүнөзүнө, мөөнөттөрүнө жана көлөмүнө таасир этиши мүмкүн;
- мониторинг процесстерин жүзөгө ашыруу аркылуу ченемдик жана мыйзамдык талаптарды сактоо;
- маселелерди аудитордун эксперти менен макулдашуу.

Сапатты контролдоо системасына таянуунун мындай мүмкүнчүлүгү ушул стандарттын талаптарын аткаруусу үчүн болгон аудитордун жоопкерчилигин азайтпайт.

Аудитордун экспертинин компетенттүүлүгү, мүмкүнчүлүктөрү жана объективдүүлүгү (9-пунктту караңыз)

A14. Аудитордун экспертинин компетенттүүлүгү, мүмкүнчүлүктөрү жана объективдүүлүгү – бул аудитордун экспертинин иши аудитордун максатына шайкеш келет деп таанылабы деген маселеге олуттуу таасир этүүчү факторлор. Компетенттүүлүк аудитордун экспертинин билими менен тажрыйбасынын мүнөзү жана деңгээли менен аныкталат. Мүмкүнчүлүктөр аудитордун экспертинин ушул билим менен тажрыйбаны конкреттүү тапшырмага тиешелүү жагдайларда колдонуу жөндөмдүүлүгүнө таандык. Мүмкүнчүлүктөргө таасир этиши мүмкүн болгон факторлорго, мисалы, географиялык ээлеген орду, ошондой эле зарыл убакыттын жана ресурстардын болуусу кирет. Объективдүүлүк мүмкүн болгон таасир этүүгө кирет жана ал жаңылыштыкты, кызыкчылыктардын кагылышын же үчүнчү жактардын аудитордун экспертинин кесипкөй ой жүгүртүүсүнө же анын бизнеске тиешелүү ой жүгүртүүсүнө таасирин жаратышы мүмкүн.

A15. Аудитордун компетенттүүлүгү, мүмкүнчүлүктөрү жана объективдүүлүгү жөнүндө маалыматты ар түрдүү төмөнкүдөй булактардан алса болот:

- бул эксперт менен иштөөнүн жеке тажрыйбасы;
- эксперт менен жүргүзүлүүчү талкуулар;
- маселелерди башка аудиторлор же ушул эксперттин иши менен тааныш үчүнчү жактар менен талкуулоо;
- эксперттин квалификациясын, анын кесиптик уюмга же тармактык ассоциацияга мүчөлүгүн, кесиптик ишти жүргүзүүгө болгон лицензиясын же тышкы таануунун башка формаларын изилдөө;
- ушул эксперт тарабынан жазылып, жарыяланган макалалар же китептер;
- аудитордук уюмда кабыл алынган сапатты контролдоо саясаты жана жол-жоболору (A11–A13-пункттарды караңыз).

A16. Аудитордун эксперттинин компетенттүүлүгүн, мүмкүнчүлүктөрүн жана объективдүүлүгүн баалоого тиешелүү маселелер өзүнө бул эксперттин аткарган жумушунун иштерди аткаруунун техникалык стандарттарына же башка кесиптик же тармактык талаптарга, мисалы, кесиптик уюмдун же тармактык ассоциациянын мүчөлөрү үчүн белгиленген башка талаптарга, лицензиялоочу органдын аккредитациялоо талаптарына, же мыйзамда же ченемдик актыларда белгиленген талаптарга ылайыктуулук даражасын камтыйт.

A17. Маанилүү болуп чыгышы мүмкүн болгон башка факторлор төмөнкүлөрдү камтыйт:

- аудитордун эксперттинин компетенттүүлүк тармагынын бул эксперттин иши пайдаланыла турган маселеге шайкештигин, анын ичинде аталган эксперттин билимдеринин тармагынын алкагындагы бардык адистешүү чөйрөлөрүн. Мисалы, актуарий мүлктү жана күтүлбөгөн кырсыктарды камсыздоо жаатында адистешүүсү, бирок пенсионердик эсеп-кысап жаатында чектелүү билими жана тажрыйбасы болушу мүмкүн;
- аудитордун эксперттинин бухгалтердик эсептин жана аудиттин тиешелүү тармактарына карата компетенттүүлүгүн, мисалы, финансылык отчеттуулукту даярдоонун колдонулуучу концепциясына ылайыктуу божомолдор менен методдорду, анын ичинде (эгер колдонууга ылайыктуу болсо) үлгүлөрдү билүүсүн;
- күтүүсүз окуялар, шарттардагы өзгөрүүлөр же аудитордук жол-жоболорду жүргүзүүнүн жыйынтыктары боюнча алынган аудитордук далилдер аудитти аткаруу процессинде аудитордун эксперттинин компетенттүүлүгүн, мүмкүнчүлүктөрүн жана

объективдүүлүгүн баштапкы баалоону кайра карап чыгуу зарылчылыгын көрсөтүп жаткандыгын.

- A18. Жагдайлардын кенири спектри эксперттин объективдүүлүгүнө коркунуч түзүшү мүмкүн, мисалы, жеке кызыкдар болуу коркунучу, жактап-коргоочулук коркунучу, жакын тааныштык коркунучу, өзүн-өзү контролдоо коркунучу, ошондой эле опузалоо коркунучу. Мындай коркунучтарды тышкы түзүмдөр (мисалы, аудитордун эксперттин кесиптик коомдоштугунун талаптары, мыйзамдык же ченемдик актылар), ошондой эле аудитордун эксперттин жумушчу чөйрөсү (мисалы, сапатты контролдоо саясаты же жол-жоболору менен) тарабынан түзүлгөн этияттык чаралары жое же азайта алат. Мындан тышкары, конкреттүү аудитордук тапшырманын алкагында пайдаланылуучу атайын этияттык чаралары да болушу мүмкүн.
- A19. Алдын ала этияттык чараларын пайдалануу объективдүүлүгүнө жана зарылчылыгына болгон коркунучтун олуттуулугуна баа берүү аудитордун эксперттин функцияларына жана эксперттин аудиттин контекстиндеги ишинин маанисине жараша болот. Айрым кырдаалдарда этияттык чаралары коркунучтун кесепеттерин, мисалы, эгерде болжонгон аудитордун эксперти аудиттелүүчү маалыматты даярдоодо олуттуу ролду ойногон жеке жак болсо, башкача айтканда, эгерде аудитордун эксперти жетекчиликтин эксперти болуп саналса алгылыктуу деңгээлге чейин төмөндөтө албайт.
- A20. Аудитордун тышкы эксперттин объективдүүлүгүн баалоодо төмөнкүлөр максатка ылайыктуу болушу мүмкүн:
- (a) ишканага белгилүү ар кандай белгилүү учурлар тууралуу же эксперттин объективдүүлүгүнө таасир этиши мүмкүн болгон ишкана менен аудитордун тышкы эксперттин бардык өз ара мамилелери тууралуу суроо-талапты ишканага жөнөтүү;
 - (b) бул эксперт менен бардык колдонулуучу этияттык чараларын, анын ичинде ушул экспертке коюлуучу бардык кесиптик талаптарды талкуулоо жана бул этияттык чаралары коркунучту алгылыктуу деңгээлге чейин азайтуу үчүн жетиштүү болуп санала тургандыгына баа берүү. Аудитордун эксперти менен талкуулоо максатка ылайыктуу болушу мүмкүн болгон кызыкчылык жана өз ара мамилелер маселелери өзүнө төмөнкүлөрдү камтыйт:
 - финансылык кызыкчылык;
 - иштиктүү жана жекече өз ара мамилелер;
 - эгерде уюм тышкы эксперт болуп саналса, эксперт, анын ичинде уюм тарабынан башка кызматтарды көрсөтүү.

Айрым учурларда, эгерде аудитор тышкы эксперттен ага белгилүү

болгон кызыкчылыктын ар кандай кырдаалдары тууралуу же уюм менен болгон ар кандай өз ара мамилелер тууралуу жазуу жүзүндө билдирме алса, балким, орундуу болот.

Аудитордун эксперттинин билими жана тажрыйбасы жаатында түшүнүк алуу (10-пунктту караңыз)

- A21. Аудитордун эксперттинин билими жана тажрыйбасы жаатындагы түшүнүктү аудитор А7-пунктта жазылган иш-аракеттердин жардамы же бул маселелерди ушул эксперт менен талкуулоо жолу менен түзсө болот.
- A22. Аудитордун эксперттинин билимдери жаатындагы, аны түшүнүү үчүн маанилүү аспекти өзүнө төмөнкүлөрдү камтый алат:
- бул эксперттин билимдери жаатындагы алкакта ушул аудитке тиешеси бар адистештирүүлөрдүн чөйрөлөрү барбы (А17-пунктту караңыз);
 - кайсы бир кесиптик же башка стандарттар, мыйзамдардын же жөнгө салуучу органдардын талаптары колдонулабы;
 - аудитордун эксперти тарабынан кандай божомолдор жана методдор, анын ичинде, эгер колдонулса, үлгүлөр пайдаланылат жана алар ушул эксперттин билимдер жаатынын алкагында жалпы кабыл алынган, финансылык отчеттуулуктун максаттары үчүн орундуу болуп саналабы;
 - ички жана тышкы маалыматтардын же аудитордун эксперти пайдаланган маалыматтардын мүнөзү.

Аудитордун эксперти менен макулдашуу (11-пунктту караңыз)

- A23. Аудитордун жана аудитордун эксперттинин тиешелүү функциялары жана милдеттери, ошондой эле аудитор менен аудитордун эксперттинин ортосундагы маалыматтык өз ара аракеттенүүнүн мүнөзү, мөөнөттөрү жана көлөмү сыяктуу эле аудитордун эксперттинин ишинин мүнөзү, көлөмү жана максаттары жагдайларга жараша олуттуу өзгөрүп кетиши мүмкүн. Андыктан аудитордун эксперти тышкы эксперт же ички эксперт болуп саналгандыгына карабастан, бул маселелер аудитор менен аудитордун эксперттинин ортосунда макулдашууну талап кылат.
- A24. 8-пунктта көрсөтүлгөн маселелер аудитор менен аудитордун эксперттинин ортосундагы макулдашууну тактоонун деңгээлине жана анын формалдуулук даражасына, анын ичинде макулдашууну жазуу жүзүндө жол-жоболоштуруу зарылчылыгына таасир этиши мүмкүн. Мисалы, төмөнкүдөй факторлордун жок учуруна караганда, макулдашууну көбүрөөк тактоо же макулдашууну жазуу жүзүндө жол-жоболоштуруу зарылчылыгын көрсөтүшү мүмкүн:

- аудитордун эксперттинде ишканынын өзгөчө маанилүү же купуя маалыматын алууга мүмкүнчүлүгү бар;
- аудитордун жана аудитордун эксперттинин функциялары же милдеттери адаттагы учурларда күтүлүп жаткандан айырмаланып турат;
- бир нече юрисдикциянын мыйзамдык же ченемдик талаптары колдонулат;
- аудитордун эксперттинин иши менен байланышкан маселе өтө татаал;
- аудитор бул эксперттин ишин мурда пайдаланган эмес;
- аудитордун эксперттинин ишинин көлөмү чоңдугу жана анын аудиттин контекстинде олуттуулугу.

A25. Аудитор менен тышкы эксперттин ортосундагы макулдашуу көп учурда тапшырманын шарттары тууралуу макулдашуу катынын формасында таризделет. Тиркемеде тапшырманын шарттары тууралуу ушундай макулдашуу катына же аудитордун тышкы эксперти менен түзүлгөн кандай болбосун формадагы макулдашууга киргизилгендигин аудитор карай ала турган маселелер көрсөтүлгөн.

A26. Аудитор менен аудитордун эксперттинин ортосунда жазуу жүзүндөгү макулдашуу жокто, макулдашуунун бар экендигинин далили, мисалы, төмөнкүдөй документтерге киргизилиши мүмкүн:

- пландоо жөнүндө меморандумга же аудиттин программасы сыяктуу тиешелүү иш документтерине;
- аудитордук уюмдун саясаты жана жол-жоболору. Аудитордун ички эксперти тартылган учурда, иш-аракети экспертке жайылтылуучу белгиленген саясат жана жол-жоболор өзүнө эксперттин ишине карата конкреттүү саясатты жана конкреттүү жол-жоболорду камтый алат. Аудитордун иш документтериндеги документациялардын көлөмү мындай саясаттын жана жол-жоболордун мүнөзүнө жараша болот. Мисалы, эгерде аудитордук уюмдун мындай эксперттин иши пайдаланыла турган жагдайларды чагылдыруучу кең-кесири нускамалары бар болсо, аудитордун иш документтеринде документалдуу тариздөө талап кылынбашы мүмкүн.

Иштин мүнөзү, көлөмү жана максаттары (11(а)-пунктту караңыз)

A27. Аудитордун эксперттинин ишинин мүнөзүн, көлөмүн жана максаттарын макулдашууда кандай болбосун колдонуудагы иш аткаруунун техникалык стандарттарын же эксперт жетекчиликке ала турган башка кесиптик же

болбосо тармактык талаптарды талкуулоону киргизүү көп учурда максатка ылайыктуу болушу мүмкүн.

Тиешелүү функциялар жана милдеттер (11(b)-пунктту караңыз)

A28. Аудитордун жана аудитордун эксперттинин тиешелүү функциялары жана милдеттери жөнүндө макулдашуу өзүнө төмөнкүлөрдү камтый алат:

- баштапкы маалыматтарды кең-кесири тестирилөөнү ким – аудитор же аудитордун эксперти аткара тургандыгы жөнүндө жобону;
- аудитордун эксперттинин ишинин жыйынтыктарын же тыянактарын ишкана же үчүнчү жактар менен талкуулоого, ошондой эле, зарыл учурларда, эксперттин ишинин ушул жыйынтыктары менен тыянактарынын мазмунун модификацияланган пикир үчүн негиз катары аудитордук корутундуга киргизүүгө аудитордун макулдугун (A42-пунктту караңыз);
- аудитордун экспертине ушул эксперттин ишине карата аудитордун тыянактары тууралуу маалымдоого макулдукту.

Иш документтери

A29. Аудитордун жана аудитордун эксперттинин тиешелүү функциялары жана милдеттери жөнүндө макулдашуу өзүнө ошондой эле бири-биринин иш документтерине жеткиликтүү болуу жана аларды сактоо шарттарын макулдашууну да камтый алат. Эгерде аудитордун эксперти аудитордук топтун курамына кирсе, бул эксперттин иш документтери аудитордук документациянын бөлүгү болуп саналат. Аудитордун тышкы эксперттеринин иш документтери аларга гана таандык жана, эгерде тескерисинче макулдашуу жок болсо, аудитордук документациянын бөлүгү болуп саналбайт.

Маалыматтык өз ара аракеттенүү (11(c)-пунктту караңыз)

A30. Эффективдүү эки тараптуу маалыматтык өз ара аракеттенүү аудитордун эксперттинин жол-жоболорунун мүнөзү, мөөнөттөрү жана көлөмү аудит боюнча башка иш менен талаптагыдай интеграциялануусуна, ошондой эле аудит процессинде аудитордун эксперттинин максаттарын талаптагыдай модификациялоого көмөк көрсөтөт. Мисалы, эгерде аудитордун эксперттинин иши аудитордун олуттуу тобокелдиктерге карата тыянактарына кирсе, анда бул эксперттин иши аяктагандан кийин жазуу жүзүндөгү расмий отчетту, ошондой эле иштин аткарылышы боюнча оозеки отчетторду берүү орундуу болушу мүмкүн. Аудитордун эксперти менен өз ара аракеттенүүнү камсыз кылуучу конкреттүү өнөктөштөрдү же кызматкерлерди аныктоо, ошондой эле бул эксперт менен ишкананын ортосунда маалыматтык өз ара аракеттенүү жол-жоболорун белгилөө,

айрыкча көлөмү боюнча олуттуу тапшырмаларды аткарууда, өз убагында жана натыйжалуу маалыматтык өз ара аракеттенүүгө шарт түзөт.

Купуялык (11(d)-пунктту караңыз)

А31. Аудитор тарабынан сакталуучу, этикалык талаптарга ылайык келген купуялык тууралуу жоболорду аудитордун эксперти да аткаруусу зарыл. Мыйзамдар же ченемдик актылар менен кошумча талаптар белгилениши мүмкүн. Ишкана ошондой эле аудитордун тышкы эксперти менен купуялуулук тууралуу атайын жоболорду макулдашууну да талап кыла алат.

Аудитордун экспертинин ишинин шайкештигине баа берүү (12-пунктту кара)

А32. Аудитордун максаттары үчүн аткарылган бул эксперттин ишинин жетиштүүлүгүнө баа берүү максатында жүргүзүлгөн аудитордук жол-жоболордун мүнөзүнө, мөөнөттөрүнө жана көлөмүнө аудитордун экспертинин компетентүүлүгүнө, мүмкүнчүлүктөрүнө жана объективдүүлүгүнө аудитор берген баа, аудитордун бул эксперттин билимдеринин тармагы менен таанышуу, ошондой эле аудитордун эксперти аткарган иштин мүнөзү таасир этет.

Аудитордун экспертинин ишинин жыйынтыктары же тыянактары (12(a)-пунктту караңыз)

А33. Бул эксперттин ишинин аудитордун максаттарына шайкештигин баалоо үчүн атайын жол-жоболор өзүнө төмөнкүлөрдү камтый алат:

- аудитордун экспертинин суроо-талаптарынын багытын;
- аудитордун экспертинин иш документтерин жана отчетторун текшерүүнү;
- ырастоочу төмөнкүдөй жол-жоболордун аткарылышын:
 - аудитордун экспертинин ишине байкоо жүргүзүү;
 - таанылган жана расмий булактардан алынган статистикалык отчеттор сыяктуу жарыяланган маалыматтарды изилдөө;
 - үчүнчү жактардын тиешелүү маселелерди ырастоосу;
 - кең-кесери талдоо жол-жоболорун аткаруу;
 - эсеп-кысаптарды кайталап аткаруу.
- тиешелүү билимдери жана тажрыйбасы бар башка эксперт менен маселелерди талкуулоо, маселен, аудитордун экспертинин ишинин жыйынтыктары же тыянактары башка аудитордук далилдерге карама-каршы келген учурларда талкуулоо;
- аудитордун экспертинин отчетун жетекчилик менен талкуулоо.

А34. Отчетто, ошондой эле башка документтерде да берилген аудитордун экспертинин ишинин жыйынтыктары же тыянактары орундуу жана негиздүү экендигин баалоодо төмөнкүдөй факторлор мааниге ээ болушу мүмкүн:

- аларды берүү формасы аудитордун эксперти жетекчиликке ала турган кесиптик же тармактык стандарттарга ылайык келеби;
- алар, анын ичинде аудитор менен макулдашылган максаттарга карата шилтемелер, аткарылуучу иштин көлөмү жана колдонулуучу стандарттар так, даана берилгенби;
- алар тиешелүү мезгилдин маалыматтарына негизделгенби жана алар болгон учурда отчеттук күндөн кийинки окуяларды эске алганбы;
- аларды пайдаланууга карата кандайдыр бир эскертүүлөрдү же чектөөлөрдү алар камтыганбы, эгерде ошондой болсо, анда бул фактынын аудитор үчүн кесепеттери барбы;
- алар аудитордун эксперти аныктап чыккан каталарды жана четтөөлөрдү талаптагыдай кароого негизделгенби.

Божомолдор, методдор жана бааштапкы маалыматтар

Божомолдор жана методдор (12(b)-пунктту караңыз)

А35. Аудитордун экспертинин иши негизги божомолдорду жана методдорду, анын ичинде баалоочу маанилерди иштеп чыгууда жетекчилик пайдалануучу үлгүлөрдү (эгерде колдонулса) баалоо болуп саналган учурда, аудитордук жол-жоболор, кыязы, биринчи кезекте аудитордун эксперти тарабынан жүргүзүлгөн ушундай божомолдор менен методдорду текшерүүнүн жетиштүүлүгүнө баа берүүгө багытталган. Аудитордун экспертинин иши аудитордук мерчемдүү баалоону же диапазонду аудитордук баалоону аны жетекчиликтин мерчемдик баалоосу менен салыштыруу максатында иштеп чыгуу болгон учурда, аудитор тарабынан аткарылуучу жол-жоболор биринчи кезекте божомолдор менен методдорду, анын ичинде аудитордун эксперти пайдалануучу үлгүлөрдү (эгерде колдонулса) баалоого багытталышы мүмкүн.

А36. АЭС 540та¹³ баалануучу маанилерди иштеп чыгууда жетекчилик тарабынан пайдаланылуучу божомолдор жана методдор, анын ичинде айрым учурларда ишкана тарабынан иштелип чыккан тар адистиктеги үлгүлөрдү пайдалануулар каралат. Мындай карап чыгуу жетекчиликтин божомолдоруна жана методдоруна карата талаптагыдай жетиштүү

¹³ АЭС 540 «Адилет наркты баалоону жана маалыматты тиешелүү ачып көрсөтүүнү кошо алганда баалануучу маанилердин аудити», 8, 13 жана 15-пункттар.

аудитордук далилдерди алуусу үчүн караштырылгандыгына карабастан, ал аудиторго аудитордун экспертинин божомолдору менен методдорун баалоодо да жардам бере алат.

А37. Аудитордун экспертинин иши өзүнө олуттуу божомолдорду жана методдорду пайдаланууну камтыганда, аудитордун ушул божомолдорду жана методдорду баалоосу менен байланышкан факторлорго төмөнкүлөр кирет:

- бул эксперттин билимдери жаатында алар жалпы кабыл алынган факторлор болуп саналабы;
- алар финансылык отчеттуулукту даярдоонун колдонуудагы концепциясынын талаптарына ылайык келеби;
- алар адистештирилген үлгүлөрдү пайдаланууга көз карандыбы;
- алар жетекчиликтин ушуга окшош божомолдоруна жана методдоруна ылайык келеби, эгерде андай болбосо, анда мындай айырмачылыктардын себептери жана натыйжалары кандай.

Аудитордун эксперти пайдалануучу баштапкы маалыматтар (12(с)-пунктту караңыз)

А38. Аудитордун экспертинин иши ушул эксперттин иши үчүн маанилүү болуп саналган баштапкы маалыматтарды пайдаланууну көздөгөн учурда, төмөнкү жол-жоболор мындай маалыматтарды тестирилөө үчүн пайдаланылышы мүмкүн:

- маалыматтардын келип чыгуусун, анын ичинде түшүнүк алууну текшерүү жана, эгер колдонулса, бул маалыматтарды, ошондой эле, тиешелүү учурларда, алардын экспертке өткөрүп берилишин ички контролдоо каражаттарын тестирилөө;
- маалыматтардын толук кандуулугун жана ички карама-каршылыгын текшерүү.

А39. Көп учурларда баштапкы маалыматтар аудитор тарабынан тестирилениши мүмкүн. Ошентсе да, аудитордун эксперти тарабынан пайдаланылуучу баштапкы маалыматтардын мүнөзү эксперттин билимдер тармагына таза адистештирилген башка учурларда, баштапкы маалыматтар эксперт тарабынан тестирилениши мүмкүн. Эгерде баштапкы маалыматтар аудитордун эксперти тарабынан тестирилгенсе, анда аудитордун бул маалыматтардын орундуу, толук кандуу жана так экендигин баалаган талаптагыдай методу менен аудитор тарабынан бул экспертке суроо-талап жөнөтүлүшү, же тестирилөөгө көзөмөл жүргүзүлүшү, же ушул эксперт аткарган тесттерге текшерүү жүргүзүлүшү мүмкүн.

Иштин шайкеш эместиги (13-пунктту караңыз)

A40. Эгерде аудитор аудитордун экспертнин иши аудитордун максаттарына шайкеш келбейт деген тыянакка келсе, жана аудитор бул маселени 13-пунктта каралган, эксперт, ошондой эле аудитор ишти мындан ары аткаруу же башка экспертти тартуу менен, кошумча аудитордук жол-жоболорду жүргүзүү аркылуу чече албаса, анда мындай учурда, АЭС 705ке ылайык, аудитордук корутундуда модификацияланган пикирди билдирүү зарыл болушу мүмкүн, анткени аудитор талаптагыдай жетиштүү аудитордук далилдерди алган эмес.¹⁴

Аудитордук корутундуда аудитордун экспертине болгон көрсөтмө (14-15-пункттарды караңыз)

A41. Айрым учурларда мыйзам же ченемдик акт менен, мисалы, мамлекеттик сектордо айкындыкты камсыз кылуу максатында, аудитордун экспертнин ишине көрсөтмөнү кошуу жөнүндө талап белгилениши мүмкүн.

A42. Айрым жагдайларда, модификациянын мүнөзүн түшүндүрүү үчүн модификацияланган пикирди камтыган аудитордук корутундуда аудитордун экспертине көрсөтмө пайдалануу максатка ылайыктуу болуп калышы мүмкүн. Мындай кырдаалда аудиторго аталган шилтемени кошконго чейин аудитордун экспертнин уруксатын алуу талап кылынышы ыктымал.

¹⁴ АЭС 705 (кайра каралган) «Көз карандысыз аудитордун аудитордук корутундусундагы модификацияланган пикир», 6(б)-пункт.

Аудитор менен аудитордун тышкы экспертинин ортосундагы макулдашууга киргизилүүчү маселелер

Бул тиркемеде аудитордун тышкы эксперти менен болгон макулдашууга киргизүү жаатында аудитор карай ала турган маселелер берилген. Төмөндө келтирилген тизме сүрөттөө мүнөзүндө жана толук болуп саналбайт; ал сунуштама иретинде гана колдонууга арналган жана ушул стандартта баяндалган маселелер менен айкалышта пайдаланылышы мүмкүн. Макулдашууга конкреттүү маселелерди киргизүү чечими тапшырманын жагдайына жараша болот. Бул тизме ошондой эле аудитордун ички эксперти менен макулдашууга киргизилиши мүмкүн болгон маселелерди кароодо пайдаланылышы мүмкүн.

Аудитордун тышкы экспертинин ишинин мүнөзү, көлөмү жана максаттары

- Аудитордун тышкы эксперти тарабынан аткарылууга тийиш болгон жол-жоболордун мүнөзү жана көлөмү.
- Аудитордун тышкы экспертинин ишине тиешелүү болгон маселелерге байланыштуу олуттуулукту жана тобокелдиктерди эске алган аудитордун тышкы экспертинин иш максаттары жана, эгерде зарыл болсо, финансылык отчеттуулукту даярдоодо колдонулуучу концепциясы.
- Аудитордун тышкы эксперти сактай турган кайсы болбосун тиешелүү техникалык стандарттар же башка кесиптик же тармактык талаптар.
- Божомолдор жана методдор, анын ичинде, эгерде колдонулса, аудитордун тышкы эксперти пайдалануучу үлгүлөр жана аларды колдонуу чөйрөсү.
- Күчүнө кирген күнү же, эгерде колдонулса, аудитордун тышкы экспертинин тапшырмасынын предметин тестирилөө мезгили жана отчеттук күндөн кийинки окуяларга карата талаптар.

Аудитордун жана аудитордун тышкы экспертинин тиешелүү функциялары жана милдеттери

- Аудиттин жана бухгалтердик эсептин тиешелүү стандарттары жана колдонулуучу мыйзамдык жана ченемдик талаптар.
- Аудитордун бул эксперттин отчетун, анын ичинде ушул отчетко карата кандай болбосун шилтемени болжолдуу пайдалануусуна карата аудитордун тышкы экспертинин макулдугу же аны башка жактарга ачып көрсөтүү, мисалы, эгерде зарыл болсо, аудитордук корутундуда модификацияланган пикирди билдирүү үчүн негиздемеде ага көрсөтмө берүү, же аны жетекчиликке же аудит боюнча комитетке ачып көрсөтүү.

- Аудитор тарабынан аудитордун тышкы экспертинин ишин текшерүүнүн мүнөзү жана көлөмү.
- Баштапкы маалыматтарды ким тестирилейт – аудиторбу же аудитордун тышкы экспертиби.
- Аудитордун тышкы экспертинин ишкананын бухгалтериялык жазууларына, анын файлдарына, персоналдарга жана ишкана тарабынан тартылган эксперттерге жеткиликтүү болуусу.
- Аудитордун тышкы эксперти менен ишкананын ортосундагы маалыматтык өз ара аракеттенүү жол-жоболору.
- Аудитордун жана аудитордун тышкы экспертинин бири-биринин иш документтерине жеткиликтүүлүгү.
- Тапшырманы, анын ичинде файлдарды сактоого карата кандай болбосун талаптарды аткаруунун жүрүшүндө жана аны аяктагандан кийин иш документтерине карата менчик укугу жана контроль.
- Аудитордун тышкы экспертинин милдетин талаптагыдай иш билгилик жана кылдаттык менен аткаруу.
- Аудитордун тышкы экспертинин компетенттүүлүгү жана анын ишти аткаруу жөндөмдүүлүгү.
- Аудитордун тышкы эксперти ушул аудит үчүн колдонууга жарактуу өзүнүн бардык билимин пайдалана тургандыгын, ал эми алар жок учурда, бул тууралуу аудиторго билдирет деп күтүү.
- Аудитордун тышкы экспертинин аудитордук корутунду менен ассоциациялануусуна карата бардык чектөөлөр.
- Бул эксперттин ишине карата аудитордун тыянактары тууралуу аудитордун тышкы экспертине маалымдоо боюнча кандай болбосун макулдук.

Маалыматтык өз ара аракеттенүү жана отчетторду тапшыруу

- Маалымдоонун методдору жана үзгүлтүксүздүгү, анын ичинде:
 - аудитордун тышкы экспертинин ишинин жыйынтыктарын жана тыянактарын (мисалы, жазуу жүзүндөгү отчет, оозеки отчет, маалыматты аудитордук топко дайыма берип туруу) берүүнүн тартиби;
 - аудитордун тышкы эксперти менен өз ара аракеттенүү үчүн аудитордук топтун курамынан конкреттүү адамдарды дайындоо.
- Аудитордун тышкы экспертинин ишти аяктоо жана аудиторго иштин жыйынтыктары жана тыянактары тууралуу отчетту тапшыруу мөөнөттөрү.
- Ишти аяктоодогу кандай болбосун потенциалдуу кечигүүлөр жөнүндө жана

эксперттин ишинин жыйынтыктарына же тыянактарына карата кандай болбосун потенциалдуу эскертмелер же чектөөлөр жөнүндө кечиктирбестен билдирүү аудитордун тышкы эксперттинин милдети.

- Эксперттин жазууларга, файлдарга, персоналга же ишкана тараптан тартылган эксперттерге жеткиликтүүлүгүн ишкана чектеген учурлар тууралуу кечиктирбестен маалымдоо аудитор тарткан тышкы эксперттин милдети.
- Эксперт ушул аудитке тиешеси бар деп эсептеген бардык маалыматты, анын ичинде мурда талкууланган жагдайлардагы кандай болбосун өзгөрүүлөрдү аудиторго маалымдап туруу аудитордун тышкы эксперттинин милдети.
- Эксперттин объективдүүлүгү үчүн коркунуч жаратышы мүмкүн болгон бардык жагдайлар тууралуу жана мындай коркунучтарды жоюп же аларды алгылыктуу деңгээлге чейин азайта ала турган бардык тиешелүү этияттык чаралары тууралуу маалымдап туруу аудитордун тышкы эксперттинин милдети.

Купуялык

- Аудитордун эксперти купуялыктын талаптарын, анын ичинде төмөнкүлөрдү сактоосунун зарылчылыгы:
 - аудиторго карата колдонулуучу тиешелүү этикалык талаптарда каралган купуялык жөнүндө жобону;
 - мыйзамдар же ченемдик актылар менен (алар бар болсо) белгилениши мүмкүн болгон кошумча талаптарды;
 - эгерде ишкана тарабынан суратылган купуялык тууралуу өзгөчө жоболор бар болсо, аларды.